

PROBLEMATIKA ARHITEKTURE ENTERIJERA MUZEJSKOG IZLOŽBENOG PROSTORA *

Slavica Bartolović

Povjesničar umjetnosti, Zagreb

Smještanje muzeja u historijske zgrade

Pitanja koja se nameću godinama, na koja su djelomice dati odgovori, no još uvijek aktualna za mnoge muzeologe, animatore kulture, pa i suvremene stručnjake profila - psiholog sociolog jesu:

Zašto su muzeji u nas slabo i rijetko posjećivani? Što je to što čovjeka odbija od jedne zbirke? I zašto se posjetilac ponovno ne vraća u nju?

Kako nam je znano, dati su mnogi ispravni odgovori, iako ne potpuni.

U svom referatu bih, razmatrajući problem arhitekture enterijera muzejskog izložbenog prostora, razmotrila faktor prostora, kao značajnog sudionika u zadržavanju, što ugodnijem psihičkom i fizičkom osjećanju posjetioca /stručnjaka ili prosječnog građanina/. Naglasak bih stavila na onog drugog, jer se prvi redovito snalazi, Dakle, stavljam akcent na muzej kao "naučno obrazovnu instituciju" čiji je cilj edukacija šireg kruga posjetilaca, koji ulazeći u muzej, kako iz vlastite ankete doznajem, žele doživjeti i saznati nešto lijepo i znamenito.

Da li će se u nj ponovno vratiti?

Mnogi su problemi koji potiču rasprave i koje ću pokušati razmotriti na primjerima:

1. Muzeja za umjetnost i obrt

2. Povjesnog muzeja Hrvatske i

3. Arheološkog muzeja u Zagrebu, koje sam ne tako davno, smišljeno obilazila i koji me potakoše na ovo razmišljanje. Dvije zbirke smještene u historijske zgrade, no ne jednako uspješno. Ništa neobično, dapače, poznato nam je koliko zbirki uspješno i skladno egzistira u historijskim zgradama. Zašto?

Svaka zgrada od svog početka, dakle od prve zamisli ima određenu svrhu. Namjenjena je nekome, za nešto, ima određen broj prostora, nusprostora, prozora, vrata, konačno ima određenu veličinu... Ako su uglavnom zadovoljeni urbanistički uvjeti i zgrada predložena za muzej, prva intervencija će biti prilagodjavanje prijašnjeg prostora novoj svrsi, što nije tako jednostavno. Napose, ako se radi o spomeniku, koji svojim enterijerom svjedoči jedinstvo oblika i prostora, nameće se kao subjekt i kao takav traži poštivanje, dapače zaštitu.

Povjesni muzej Hrvatske u Matoševoj 9, egzistira u znamenitoj Oršić-Rauchovoj palači, izuzetnom ostvarenju baroka u Zagrebu, spomeniku nulte kategorije, što predstavlja problem br. 1. Namećući se vlastitim značajem, oponira eksponatima. Drugo, nezanemarivo - Povjesni muzej republičkog značaja ima na raspolaganju prostor jednog stana, u kojem se, vrlo uspješno izlaže zbirka oružja, no ovaj prostor po svojoj veličini ne zadovoljava potrebe jednog povijesnog muzeja Hrvatske u Zagrebu.

Ako se pak uputimo u razgledanje, antičke i srednjovjekovne zbirke u 2. katu Arheološkog muzeja na zagrebačkom Zrinjercu, vrlo brzo ćemo i nehotice, zaboravivši eksponate uočiti izvanrednu ornamentiku šaroliko intarzirano poda, koji se u jednom trenutku uklopio u vidno polje, a zatim naglo osvojio interes i isključio kontakt s eksponatom i temom napose.

I ozbiljno koncentriran posjetilac ne odolijeva tom iskušenju oka. Predmeti tako intimnog karaktera, nemaju toliku snagu i oni se u borbi s takovim, neadekvatnim prostorom, nužno gube, pogotovu ako

je u službi jačeg i jedan bogato štukirani strop i nametljivi ekra- ni prozora s naglešenim okvirima, kao što je to slučaj u spomenu- tom muzeju.

Prostor, danas Arheološkog muzeja, bio je predviđen za sve drugo, pa i banku, no najmanje je pogodan za izlaganje ovakovog materija- la.

Naši su stručnjaci ponovno u iskušenju. Vidjet ćemo u dogledno vrijeme, što će se poduzeti da bi ovaj nesklad bio ublažen.

Dakle nije moguće govoriti o sretnom rješenju kako prvog, izostav- ljajući vrlo važnu urbanističku komponentu.

Povjesni muzej Hrvatske ima oveću vežu, koja odlično koristi gru- pama za uvode, objašnjenja, sastanke, zatim lijepu dvoranu sa stol- cima, za predavanja i često koncerte, koji oživljavaju prostor, a i koncerti u ovakvom prostoru djeluju snažnije, dapače veličanstve- no.

I tako se naši stručnjaci u neadekvatnim prostorima zapravo bore s višeglavim čudovištem.

Treba sačuvati historijsku zgradu, dakle, treba kroz nju prokolati život. Muzej postaje rješenje na tren, jer se suvremeni život teško povija kroz stare prostore. No ulaskom muzejske ekspozicije, kao da je sve riješeno. Svakako za onoga, koji rješava stambena pi- tanja, a muzej rijetko posjećuje. Muzealac poštujući dva subjekta, riskira da se od prostora ne uoči zbirka njemu primarna i čini kom- promis /što redovito šteti jednom i drugom/ a posjetilac ne uočiv- ši, ali osjetivši nesklad izlazi nezadovoljan, čak umoran.

Karakter muzejskog prostora

S obzirom na specifičnost posla i namjene, muzejski prostor mora zadovoljiti neke zahtjeve prostorne dispozicije, točnije mora sadržavati odredjen broj prostorija i nusprostorija pristupačnih posjetiocu /isključujući zbirku/.

Ovdje ću se osloniti na tekst dr Bauera iz Muzeologije br. 3, koji raspravljajući o nužnosti i prednostima ulazne dvorane potiče moje razmišljanje.

Ulaskom u muzej zatvaramo za sobom vrata i formalno se isključujemo iz gradske vreve, svakodnevice, vodjeni željom da nešto "doživimo i spoznamo". Taj prelaz zapravo predstavlja jedan važan psihički moment, koji koristi prostor i vrijeme za ispravno adaptiranje posjetioaca. Jasnije, nije dobro da nakon što smo zatvorili vrata muzeja odmah ulijećemo u dvoranu s eksponatima. Potrebno je jedno opuštanje u adekvatnom prostoru.

Promatrajući prostornu dispoziciju Muzeja za umjetnost i obrt, dakle, jednog smišljeno gradjenog muzeja, razmotrila bih i potrebe suvremenog muzeja, potrebe suvremenog konzumenta.

Ulazna dvorana je jedan oveći, kvadratičan, vertikalno otvoren prostor, koji u glavnoj osi vodi u zbirke na prvom i drugom katu, a istovremeno je povezana s pomoćnim muzejskim prostorijama: čitaonicom, dvoranom za povremene izložbe, upravom i administracijom, sobama za kustose, radionicom i depoima. Još uvijek ova dvorana posluži za izlaganje, no samo uslijed nedostatka prostora. Povijesni muzej Hrvatske za ove svrhe koristi oveću vežu, no mnogi zagrebački muzeji vode posjetioaca s ulice u hodnike, stubišta i neposredno u muzejsku zbirku, što zapravo predstavlja nagli udar, koji otežava adaptaciju.

Svjesni smo nužnosti jedne takove prostorne dispozicije, no histo-

rijski prostor - subjekt nalaže poštivanje, a često je tako mali, da je zbirci stalo do posljednjeg kutka izložbenog prostora i nije kadra ustupiti i eventualno povoljan prostor muzejskog predvorja u tu svrhu. A potrebe suvremenog posjetioca postaju sve veće. Osim čitaonice sa stručno opremljenom bibliotekom, fototekom, dakle, prostora za rad na materijalu, nužna je dvorana za predavanje, povremene izložbe, opremljena dijaprojektorom, magnetofonom, popunjena pomoćnim sjedalima. Uz dvoranu bi u mnogome koristio omanji buffet, koji bi bio razlog da se eventualna diskusija produži. Pri ruci bi trebala biti garderoba i sanitarni čvor. Muzej bi tako postajao živi, ugodni ambijent, a ne otudjeno i hladno sklonište vrijednih umjetnina, koje revno posjećuju jedino "zaljubljeni" profesori i "nastrani" studenti umjetnosti. Sve bi ove prostorije trebale biti vezane s ulaznom dvoranom, dakle, lako pristupačne .

Ako su predavanja u vezi s muzejskom zbirkom treba pružiti mogućnost posjetiocu da posjeti zbirku i razjasni temu predavanja. Zato je potrebno da ulazna dvorana ima sve one prednosti koje omogućuju vezu sa svim odjelima muzeja¹.

U njoj se može uz ostali slikovni materijal i kataloge, postaviti orijentir s važnim upozorenjima, obavjestima i shemom kretanja, pa i eventualno lagani stolci, koje će posjetilac ponijeti sa sobom kako bi se na odredjenom mjestu zadržao, razmislio i promotrio po-tanko i bez napora odabrani eksponat /pobliže o tome kasnije/.

S ove raskrsnice /ulazne dvorane/ ako smo se opredjelili za zbirku, podjimo istaknutom linijom kretanja. To bi trebalo biti ispravno.

Ulaskom u izložbeni prostor linija našeg kretanja, ovisno o ekspoziciji materijala može biti:

- kontinuirana
- diskontinuirana
- kombinirana

Kontinuirano kretanje predstavlja razgledanje jedne izložbene sale za drugom, bez izrazitih lomova. Diskontinuirani sistem je nešto kompliciraniji, naime, nekoliko odvojenih prostorija veže hodnik kao vodič kretanja, a prostorije egzistiraju izdvojeno sa svojim eksponatima. Svaka prostorija je nužno zatvorena cjelina i kao takva se može promatrati bez da se vidi ostali postav, za razliku od kontinuiranog kretanja, koje se i uslijed zamora ne prekida jednostavno.

Kombinirano kretanje je nešto povoljnije. Posjetilac se može prepustiti vodjenju ili biranju linije hoda, no svakako je ovaj način eksponiranja zbirke najosjetljiviji.

Osim što izlaže i čuva, umjetnička djela, muzej animira i poučava, on je "simbioza nauke prosvjete i kulture, čiji je krajnji zadatak i cilj, koliko da da sigurno prebivalište muzejskim predmetima, toliko i da vrši snažan utjecaj na razvoj civilizacije"².

Svojom ekspozicijom, pomoćnim prostorijama i stručnim materijalom on mora zadovoljiti i stručnjaka i zainteresiranog posjetioca. Promatrajući navedene muzeje, vidjet ćemo da su više naklonjeni stručnjaku, nego običnom gradjaninu.

To zaključujemo vrlo brzo - Arheološki muzej u užem centru grada, utopljen u niz zrinjevačkih kuća ne obraća pažnju prolaznika. Bogata zbirka iz navedenih razloga ne može jednakim intenzitetom zadržati pojedinca na tematici, osim toga on nema dvorane za predavanja a ni čestih izložbi, što su dovoljni razlozi manjoj naklonjenosti i interesu.

Ali, arheolog će žmireći pronaći ulazna vrata i bogatu biblioteku s prostorima za rad, stručnjacima za konzultacije i eksponatima, koje on gleda drugim očima.

Suprotno ovome, Muzej za umjetnost i obrt, čestim atraktivnim izložbama i predavanjima, specifičnošću stalnog postava, sretnim urbani-

stičkim položajem, privlači posjetioaca daleko više od mnogih zagrebačkih muzeja. Istovremeno, svojim prostorom i velikom bibliotekom pruža mogućnost stručnom osoblju /da doduše vremenski ograničeno/ ali ipak ovdje radi.

I tako, zadovoljavajući potrebe prosječnog posjetioaca i znanstvenog radnika, muzej sigurno i uspješno obavlja svoju misiju.

Oprema izložbenog prostora

Izrazito osjetljiv problem pri prezentaciji muzejskog predmeta u izložbenom prostoru muzeja je muzejski prostor, likovna oprema i uredjenje muzejske ekspozicije.³

Stariji muzejski postavi smješteni u skućenim i adaptiranim prostorima, željni da pokažu što više, zamore pretrpanošću i šarenilom eksponata, neutraliziraju temu, a dapače predmet kao subjekt izložene zbirke. Problem postaje ozbiljniji, ako se radi o enterijeru - subjektu sa svojim prostornim specifičnostima, naročito, ako one nisu u skladu i stilski, tematski, vremenski nisu dopuna muzejskoj ekspoziciji u tom prostoru. Ako arhitektura djeluje kao subjekt, osobito ako se stilskim karakteristikama nameće kao eksponat, koji nema veze s tematikom ekspozicije, neosporno šteti doživljavanju teme, a pogotovu pojedinih eksponata.

Da bi ispravili grešku starih, moderni muzeji, često ulaze u drugu krajnost. Armirano-betonski čelični i stakleni giganti dominiraju svojom snagom i želeći da pruže potpuniji život umjetničkom djelu ostavljaju ga, da samostalno živi usred ogromnih prozračnih dvorana. I umjesto da naglašava i ističe ljepotu oblika i boje, prostor i svjetlost jednostavno "proždiru eksponat" umanjujući mu dimenzije i apstrahirajući umjetničku vrijednost. A posjetilac, hodajući polupraznim dvoranama pada s nogu i umjesto duhovne aktivnosti i

i ugodne relaksacije on je mrtvo-umoran i neraspoložen. Poslije se teško odlučuje na slično hodočašće, a muzeji postepeno, umjesto da povećavaju, smanjuju broj stalnih posjetilaca.

Posjetioca, stalnog konzumenta, treba odgajati kroz vrijeme pravilnim tretiranjem eksponata i prostora, smišljenim smanjivanjem izložbi i na taj način svjesnim pokretanjem intelektualne aktivnosti promatrača.

Zato je neobično važan timski rad na postavljanju ekspozicije, konzultacija stručnjaka profila - likovni tehničar, koji sugerira likovnu prezentaciju, pedagog-psiholog /u liku jedne osobe/ koji usmjerava ekspoziciju na način razumljiv prosječnom građaninu i napose poznavalac materijala stručnjak, koji je proučio i upoznao predmete za izlaganje.

Likovna prezentacija uglavnom doprinosi punom uspjehu muzejske ekspozicije, u kojoj predmet kao nosilac tematike dolazi do izražaja. No, jednako tako ona može biti uzrok neuspjehu. Najveća je zabluda u opremi izložbenog prostora bogata prezentacija. Raskošna oprema je redovito štetna za doživljaj posjetioca, za stvaranje kontakta s eksponatom i cjelokupnom tematikom.

Zahtjev na izložbeni prostor je maksimalna dematerijalizacija prostora, kako bi muzejski predmet preuzeo ulogu jedinog subjekta, bez borbe s opasnim konkurentom, a nužnim saučesnikom prostorom.

Jedna zbirka sitnih arheoloških predmeta, nakita, stakla ili keramike, za punu egzistenciju zahtjeva prostor intimnijeg karaktera, a nikako reprezentativne dvorane i zato nije čudo da se u Arheološkom muzeju u Zagrebu nameće prostor bez obzira što i nema neku veću umjetničku vrijednost.

Povijesni muzej Hrvatske u Matoševoj ulici, pak monumentalnošću prostora egzistira kao subjekt vrijedan promatranja i prezentiranje svake zbirke, bit će izrazito otežano. Riječ je o Oršić-Rauchovoj

palači, koja svojim obimom zahtjeva manju zbirku, jer je kompromis između prostora-subjekta i eksponata-subjekta u određenoj temi neophodan.

I kao što sam već istakla, prostorije koje su na raspolaganju Povijesnom muzeju Hrvatske ni izbliza ne zadovoljavaju potrebe jednog povijesnog muzeja republičkog značenja, što kazuje da će i svaki pokušaj reprezentacije biti vrlo delikatan.

Dakle, unutarnja je arhitektura od presudnog značenja za uspjeh ekspozicije. Ovdje se na kraju nameće promatranje psihičke komponente u odnosu posjetilac-volumen.

Jednoličan niz istih prostorija, pa čak i uz vrlo brižno izveden postav zbirke, djelovat će nakon jednosatnog pješačenja izuzetno umarajuće, dok će vješta izmjena većih i manjih, viših i nižih prostorija djelovati relaksirajuće, pomoći će posjetiocu da bez nestrpljenja pregleda zbirku.

Ogromni prostori zahtijevaju brižno odabrane eksponate, koji jedino u prozračnosti i prostornosti dostojno i punopravno egzistiraju. Nipošto ovakvi prostori nisu za izlaganje zbirke intimnijeg karaktera. Nakon što je odabran prostor i razrješeno pitanje njegove vrijednosti prilazimo samoj prezentaciji u kojoj važnu ulogu igraju:

- boja
- svjetlo /dnevno, umjetno/
- prozori, vrata
- vitrine kao elementi namještaja
- dekoracija
- sjedala
- klimatizacija i signalizacija, potrebe su prostora koje se ne očituje u ekspoziciji, a koje postaju nužda suvremeno opremljenog muzeja.

Boja

Izložbene sale, suvremenog, dobro opremljenog muzeja bi trebale imati odlike dobro režirane predstave u scenografski odabranom ambijentalnom prostoru, ističe Vera Jovanović. Odabrani prostor, neutraliziran svjetlim nenametljivim toplo sivim i bijelim tonovima, dio zadatka u opremi prepušta boji koja vještom smjenom u službi isticanja eksponata-subjekta doprinosi aktivnosti promatrača.

Razgledavajući zbirku oružja u Povijesnom muzeju Hrvatske, neosjetice sam se približila izlazu, što svakako nije samo rezultat interesa, nego dobro prezentirane cjeline. Monumentalni prostor bezličnog zidja, zgodne smjene većih i manjih prostorija usmjerio me na eksponat iznenadjujućom snagom. Kad sam se namjerno vratila prostorom do ulaza, primjetila sam, a i zaključila da je vrlo važnu ulogu vodiča i stimulatora imala boja. Kako?

Crveni, plavi, žuti panoi, smenjujući se iz prostorije u prostoriju /ne mješajući se u jednom prostoru/ ističu ljepote oblika i ornamenta ove vrste hladnog oružja kroz vrijeme. Boja je ona koja povlači posjetioca preko legende i budući ova nije homerovski duga, nameće se i izvršava zadaću sasvim uspješno. Prije nego li nam se boja nametnula kao primarna, dakle, prije nego li je izgubila funkciju ne samo isticanje nego i psihičke koncentracije, ulazimo u svježi val jednako intenzivne, nove boje, a da je ne primjećujemo, točnije, da nas ne iritira nego dapače postaje ugodan vodič koji nas napušta prije nego li nam dosadi. No u bogatoj i atraktivnoj opremi izložbenog prostora, u kome je boja nametljivi akter, učinak je suprotan. Umjesto nenametljivog vodiča, upadljivom igrom ploha i boja eksponat-subjekt gubi značenje utopivši se u igri efekata - boje i svjetla. Boja je korisna svuda gdje je u službi eksponata, na zidu, na podu ili stropu, a štetna tamo gdje se nameće kao subjekt - intenzivno obojena sjedala, raskošni zastori, tepisi itd.

Svjetlo

Vrlo važan faktor za egzistiranje muzejskog predmeta u izložbenom prostoru je svjetlo. Ono omogućuje posjetiocu da uspostavi kontakt s eksponatom i nije svejedno kako i odakle ono dolazi. Često se u izložbenom prostoru dopunjuju dvije vrste svjetlosti: dnevna prirodna, i umjetna, koja za noćnih sati preuzima na sebe svu odgovornost. Direktna sukob dviju svjetlosti ide na štetu eksponata i djeluje dekoncentrirajuće na posjetioca, pogotovu ako su eksponati /na pr. u vitrinama/ osvijetljeni hladnom fluorescentnom rasvjetom, a prostor toplom žutom svjetlosti, što je čest slučaj mnogih muzeja. Da bi izbjegli ovaj sudar, tople žute svjetlosti i hladne muzejske, postavljamo zavjese, no o njima nešto kasnije. Svjetlo i boja su vodiči i sluge eksponata. Rasvjeta usmjerena na predmet ne smije biti prejaka jer bi ga "rastočila", dematerijalizirala, a niti preslaba da stvara nezgodne sjene koje prouzrokuju nered i nemir cjeline.

Dakle, svjetlost mora biti takva da doprinese uočavanju likovnih i sadržajnih vrijednosti eksponata. Ne smije biti usmjerena na posjetioca, niti ući u njegovo vidno polje, a može biti - bočna niska, bočna visoka ili bazilikalna, trakasto ravnomjerna kod linijskih vitrina, zenitalna i stepenasta. Osvjetljenje velikih površina treba biti ravnomjerno, a tek onda prema potrebi, reguliramo intenzitet svakog eksponata ili ističemo pojedine eksponate u okviru jedne grupe.

Globalno, uočavamo dvije zone svjetlosti: fokalnu zonu eksponiranog materijala i sekundarnu, zonu kretanja publike. Fokalne zone svjetlosno istaknute navode promatrača na muzejski eksponat, dok su prostori za kretanje publike manje osvijetljeni. Arhitekt A. Radojević ističe da je najpovoljniji odnos intenziteta 1 : 3.

Da bi suvremeno koncipirani muzej mogao funkcionirati potrebno je

riješiti još neke elemente tehničke opreme, koji prate muzejski postav a to su:

- pitanje ozvučenja i akustike prostorija za izlaganje
- audio-vizualni i zvučni efekti, magnetofonski uređaji i svjetlosno objašnjenje događaja /dijapozitiv, film/.

Na ove probleme treba misliti paralelno s razmišljanjem o umjetnoj rasvjeti.

Prozori i vrata

Prozor je element arhitekture koji uspostavlja vezu unutarnjeg i vanjskog prostora, on je sredstvo komunikacije enterijer-eksterijer.

U izložbenim prostorima, radi što veće koncentracije na eksponatu uobičajena funkcija prozora se nešto mijenja. Osobito ako se radi o prozoru kao punopravnom i vrijednom elementu unutarnje arhitekture. Kao takav on se nameće prostoru svojim oblikom i u toliko je štetan za doživljavanje zbirke.

Paraliziranje prozora kao otvora za vizualne kontakte s eksterijerom ne može se uzeti kao neophodno radi doživljavanja ekspozicije, no, ispitivanje je pokazalo da je vrlo često direktan kontakt s eksterijerom vrlo štetan.

Problem prozora se ne može u svakom muzeju i u svakom izložbenom prostoru riješiti po jednom uzoru.⁵ Eliminiranje mogućnosti pogleda kroz prozor na zbivanja pred zgradom, najčešće se provodi matiranjem stakla. Time je spriječen pogled van i još jednom komponentom se na najjeftiniji način usmjerilo na zbirku, čime se ujedno postigao neugodan efekt otudjenosti, koji ne sugerira ovaj način, osim svega matirana stakla se nameću prostoru i izgledaju vrlo ružno.

Prozirna bijela zavjesa prekriva okvire prozora, propušta dovoljno svjetla, ne prekida kontakt enterijer-eksterijer, a stvara intimniji i topliji ambijent u kojem je prostor dematerijaliziran kao subjekt, a posjetiocu je dana mogućnost da bez smetnji doživljava muzejsku ekspoziciju. Ovo rješenje je idealno za manje prostore u kojima eksponat traži topliji ugodjaj i neposredniji kontakt s posjetiocem. Primjer Povijesnog muzeja Hrvatske u Zagrebu to najbolje pokazuje.

Drugo rješenje je zastor napet preko okvira širih od arhitekture prozora. Na ovaj način spriječen je pogled van i paraliziran dojam prozora i njegove forme kao elementa arhitekture.

Ovo se rješenje najčešće primjenjuje u monumentalnim prostorima - od spomenuta tri, primjer je Muzej za umjetnost i obrt.

Da bih potvrdila značenje ovog faktora za isticanje eksponata-subjekta reći ću ukratko što mi se dogodilo u posljednjoj šetnji kroz Arheološki muzej jednog izrazito vedrog dana.

Došla sam na treći kat gdje je eksponiran materijal predhistorije i Egipta. Obilazeći vitrine tog izrazito lijepog dana i neosjetice sam se približila prozoru - prekrasnom ekranu u kojem se ljuljuškalo preplanulo lišće zrinjevačkih platana. Jedan, dva, tri, četiri - nisam gledala zbirku. Jednostavno sam uživala. To mi se vjerojatno ne bi dogodilo u jedno tmurno predvečerje, a sigurno ne, da su na prozoru bili zastori. Ovim želim istaći, da iako nije riječ o kontaktu s gradskom vrevom ekran prozora može biti štetan po doživljaj zbirke, dapače kadar je stvoriti jedno novo raspoloženje. Ogolio nikako ne može biti koristan, a uz ovakvu rasvjetu, prostor ne može biti intiman, dakle privlačan posjetiocu.

Jednako kao ni prozori, vrata sa svojim okvirom i vratnicama ne smiju egzistirati kao subjekt u jednoj zbirci, ako ona ne zahtijeva njihovo sudjelovanje. Ako je riječ o jednoj palači koja izlaže prvobitan postav namještaja i kompletnu opremu, vrata će tu biti

popuna cjeline, no ako se radi o zbirci intimnijeg karaktera, ona se kao element arhitekture ne smiju nametati, jer odvođe posjetioca od eksponata.

Vitrina kao element namještaja

Govoreći o boji, svjetlu, prozorima i vratima, samo sam usput spominjala elemente namještaja, koji su u određenoj ekspoziciji od velikog značaja. Jedna skulptura ima postament, slika visi na zidu, no sitniji predmeti da bi se očuvali i da bi došli do izražaja u svojoj ljepoti i vrijednosti, trebaju okvir. To su vrlo često odgovarajuće vitrine i panoi.

Vitrina čuva i ističe ljepotu, ujedno sudjeluje uz boju i svjetlo u kontinuitetu razgledanja, prekidanju kontinuiteta, isticanju umjetničkih predmeta. Svojim oblikom i konstrukcijom treba biti jednostavna i funkcionalna. To znači, ne smije se nametati atraktivnošću oblika, boje i materijala i na taj način isticati vlastitu ljepotu, nego mora biti smišljen okvir za egzistenciju eksponata. Funkcionalna utoliko, da zaista čuva eksponat ne samo od znatiželjnih promatrača, nego i od nasilnih ruku. Poželjno bi bilo da je spojena sa signalizacijom, a mora imati prostora za smještaj rasvjetnih tijela. Dakle, mora biti projektirana tako, da ima dovoljno mjesta za pomoćne službe /svjetlo, signalizacija/ koje neće štetiti izlaganju zbirke i koje posjetilac neće primjećivati. Njihov položaj u prostoru mora biti promišljen s obzirom na veličinu prostora i s obzirom na promatrača. Pretrpanost vitrinama sa željom da se što više pokaže, nikako ne može stimulirati promatrača, pogotovu, ako su uz sve to postavljene prenisko ili previsoko. Visina vitrine je od velikog značenja. Treba računati na položaj kod promatranja. Najbolje je ako se niz proteže u razini oka odprilike 170 cm od poda, no ako je on neprekinut i još jednako intenzivno osvijetljen zamara promatrača.

Ako je nisko, zahtjeva više pokreta i umara kralježnicu. Svakako, treba naglasiti - kontinuitet vitrina je nužan, ali i tu treba osjetiti granicu. Protezanje u beskonačnost postat će nesnosno i nakon dvosatnog promatranja posjetilac će ostatak zbirke preletjeti bez da i zna što je tome uzrok.

Smjelim smjenama viših i nižih, dubljih i plićih vitrina koje se protežu zatim prekidaju tok, odvojenih, koje akcentuiraju sve u skladu s eksponiranim materijalom doprinijet ćemo uspješnom vodjenju zainteresiranog gradjanina do kraja zbirke.

Dekoracija

Kakav je dobro dekoriran izložbeni prostor?

I unatoč tome što sam već usput isticala značenje dekoracije u izložbenom prostoru izdvajam ovo pitanje i želim na nj ukratko odgovoriti.

Prije svega on se ne nameće posjetiocu kao primaran, a uzrokuje psihičko opuštanje i smiruje posjetioca usmjeravajući ga na zbirku. To nikako nije hladan, otudjen prostor s dozom "dostojanstvenosti" i samodostatnosti. To je prostor u kojem sklad neutralnih tonova, zavjesa, panoa ili sjedala ne odvlači pažnju, a u kojem je zelenilo u razmjernom odnosu prema eksponatima, i na taj način posjetioca, prosječnog gradjanina približava zbirci, zadržava u njoj toliko vremena koliko je potrebno da bi zbirka izazvala pravi efekt.

U našim muzejima je pitanje zelenila /kao izrazito važnog faktora u intimizaciji prostora/ gotovo zanemareno. Zašto? Strah pred nametanjem eksponatima? Ili nešto drugo? Ne znamo.

Sjedala

Kroz ovo razmišljanje sam istakla neke od načina koji znatno utječu na što ugodnije psihičko osjećanje u prostoru i donekle misaono aktiviranje, no o fizičkoj komponenti, govorila sam tek usput.

Da bi se obišao jedan muzej veličine Muzeja za umjetnost i obrt u Zagrebu, treba otprilike dva do tri sata i to tri sata pješaćenja oko eksponata, uspinjanja stepenicama bez ijedne prilike da se posjetilac odmori ili u užem krugu porazgovori. Citirala bih doktora Bauera. "Osim ako podmjestiš portira koji ljubomorno čuva svoj stolac". Već nakon obilaska prvog kata svak poželi opustiti noge, ali s ciljem da obidje cijeli muzej hrabro zakoračuje na slijedeće stubište. No nakon što vidi da ga čeka još jedan kat s nizom vitrina punim stakla, keramike, zlata i srebra, ubrzava korak i usprkos interesantnosti zbirke izlijeće iz muzeja. Ne govorim ovo nasumce.

Naime, kao djaci škole primjenjene umjetnosti u Zagrebu vrlo često smo pod vodstvom profesora Bratanića obilazili izložbe, a već u prvom razredu smo obišli sve zagrebačke muzeje. Budući Muzej za umjetnost i obrt čini cjelinu s našom školom, bio je i prvi na redu. Sjećam se dobro kako je to bilo. Obišli smo prvi kat, zatim smo se počeli "vješati" po ogradi - bilo je onih koji su sjeli na izložene, iako neudobne stolce i koje je čuvar oštro prekorio. Drugi kat smo ubrzali, a treći skoro preletjeli. Profesora smo sreli u drugom katu, a budući smo "sve vidjeli" neopazice smo izašli van. To je bio naš početak. Muzej za umjetnost i obrt smo srećom vrlo često posjećivali tako da smo eksponate donekle upoznali, naravno zahvaljujući upornosti profesora Bratanića. Da je, pretpostavimo prostor na prelazu iz drugog u treći kat, popunjen zgodnim stolcima i da se ovdje recimo moglo nešto popiti, sigurno bismo ovdje pričekali profesora i nakon razgovora s njim nastavili obilazak trećeg kata. Znano nam je doduše, da je koncentracija djaka ograničena i to je još jedan faktor, no prosječni posjetilac s većom koncentracijom ima istu po-

trebu. Dr Bauer koji u svojoj galeriji u Vukovaru ima smišljeno postavljene klupe čitavo jedno predavanje posvećuje razmatranju efikasnosti istih, odnosno nedostatku stolaca u većini naših izložbenih prostora i pita - može li posjetilac jedne galerije bez mogućnosti fizičkog i psihičkog odmora u jednoj galeriji sa stotinu eksponata iz vremenskog razdoblja od stotinu godina, kroz koji period su se mijenjale i likovne forme ličnosti - doživjeti vrijednost i značenje izloženih djela, vrijednost i značenje izložene zbirke, pa napokon cijelog muzeja i galerije?⁶

Uspješno, nikako!

Fizički umor osporava psihičko doživljavanje. Dakle, ako posjetilac u izložbenom prostoru nema gdje sjesti on je primoran da nakon dvo-satnog razgledanja ubrza korak i izleteti iz muzeja. Ako se postavljaju stolci ili sjedala bilo koje vrste, nije svejedno kakva su s obzirom na konstrukciju, oblik, dekoraciju i gdje su smještena. Postavljena na ulazu ili izlazu iz zbirke bit će rijetko korištena. Ali, postavljena u izložbenim prostorijama ili u posebnim /nakon jedne tematske cjeline/ bit će svrsishodna.

Sjedala mogu biti fiksirana /nužno vrlo jednostavna i likovno neupadljiva da se ne bi nametnula kao subjekt u prostoru/ ili pomična.

Fiksirana - u obliku klupa za dvije ili više osoba i grupiranih fotelja, koje u suvremenom prenapućenom prostoru gube svoju funkciju.

Pomična - u obliku laganih lako sklopivih stolaca koje će posjetilac ponijeti sa sobom i sjesti tamo gdje to poželi. To mu omogućuje da se na odabranom mjestu zadrži dok ima potrebu. U jednoj izložbenoj dvorani posjetilac često želi, ne samo registrirati eksponate nego se negdje zaustaviti, opustiti i uživati, ili pak razmišljati o djelu.

Dr Bauer je promatrao efekt u prostorima s klupama i stolicima i u prostorima bez njih i pokazalo se da su dvorane gdje su postavljene

klupe i stolci /pa i ako su sjedišta popunjena/ zadržale promatrača. Oni koji sjede i nesvjesno potiču one bez mjesta da se ovdje zadrže i bolje promotre djelo. Ovo je došlo do izražaja naročito u komparaciji sa zapažanjima na kretanju posjetilaca u istoj dvorani, bez mogućnosti za sjedenje. Tada je zadržavanje publike kod eksponata bilo minimalno.

Ako smo omogućili posjetiocu sjedenje trebamo omogućiti i da na odredjenim nekontroliranim mjestima u izložbenom prostoru napiše svoju sugestiju ili kritiku na ekspoziciju. Tako saznajemo mnogo na jednostavan i interesantan način, jer čovjek uglavnom ima potrebu da svoj eventualni revolt, ili oduševljenje iskaže. A muzealcu sigurno pomaže.

Iako sam tek na kraju u rezimeu željela govoriti o psiho-fizičkoj komponenti u dijalogu konzument-eksponat, eksponat-prostor i učinak na promatrača, to sam učinila kroz prethodno razmišljanje zato bih zaključila samo jednom rečenicom.

Zbirka, koja prostorom i postavom potiče ugodnu intelektualnu aktivnost uz fizičko opuštanje, je rezultat uspješno riješenog enterijera.

1. Dr Bauer, Mezeologija broj 3, Zagreb 1953.
2. Mr Vera Jovanović, Spona 1979.
3. Dr Bauer, Zbornik istorijskog muzeja Srbije, Muzejski predmet kao subjekt i objekt u izložbenom prostoru u historijskim muzejima i zbirkama.
4. A.Radojević, arhitekt, Arhitektonsko-muzeološki problemi i uloga arhitekture pri projektiranju i arhitektonsko likovnoj obradi muzejske postavke - Zbornik, Beograd 1977. broj 13-14.
5. Dr Bauer, Oprema izložbenog prostora u muzejima Zagreb 1975.

6. Dr Bauer, Oprema izložbenog prostora u muzejima Zagreb 1975.

* Referat s IX Kongresa SMDJ, Jajce, X 1979. - Muzeološka sekcija.